

હિસાબી ધોરણો : ખ્યાલ અને ઉદ્દેશો (Accounting Standards : Concept and Objectives)

1. પ્રસ્તાવના	3. હિસાબી ધોરણોના ઉદ્દેશો અને ઉપયોગિતા
2. હિસાબી ધોરણોનો અર્થ અને ખ્યાલ	4. ICAI દ્વારા બહાર પાડેલાં હિસાબી ધોરણો — સ્વાધ્યાય

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

હિસાબો લખવામાં અને નાણાકીય પત્રકો તૈયાર કરવામાં હિસાબી સિદ્ધાંતો, ખ્યાલો કે પ્રણાલિકાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આપણે હિસાબી પદ્ધતિની પ્રણાલિકાઓ—ધારણાઓ, ખ્યાલો અને સિદ્ધાંતોની ચર્ચામાં જોઈ ગયા તે મુજબ હિસાબી પ્રવિધિઓમાં વિવિધતા રહેલી છે. હિસાબનીશો અનેક બાબતો અંગે જુદા જુદા અભિપ્રાયો ધરાવતા હોય છે. તેથી એક જ વ્યવહારની નોંધ જુદી જુદી સ્વીકૃત પદ્ધતિ મુજબ અલગ અલગ રીતે કરવામાં આવે તેવું શક્ય છે. દા.ત., ઘસારો ગણવા માટે સીધી લીટીની પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી શકાય કે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિનો ઉપયોગ થઈ શકે કે અન્ય કોઈ પણ પદ્ધતિ અપનાવી શકાય. સ્ટોકનું મૂલ્યાંકન FIFO (ફિફો) પદ્ધતિ મુજબ થઈ શકે કે LIFO (લિફો) પદ્ધતિ મુજબ પણ થઈ શકે. જુદા જુદા વિકલ્પો પૈકી કયો વિકલ્પ અપનાવવો તે સંચાલકોની નીતિ અનુસાર નક્કી કરવામાં આવે છે. જુદા જુદા એકમો એક જ હિસાબી બાબત અંગે જુદી જુદી નીતિ અપનાવે તો હિસાબોની તુલના થઈ શકે નહિ અને પરિણામે હિસાબો પરથી ઉપયોગી તારણો મેળવી શકાય નહિ તેથી હિસાબી પત્રકો કેવી રીતે તૈયાર કરવા અને તેની રજૂઆત કરવામાં એકરૂપતા લાવી શકાય તે હેતુથી આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ હિસાબી ધોરણોની રચના કરી તેને બહાર પાડવા માટેના પ્રયત્નો શરૂ થયા. તેના માટે 1973ના વર્ષમાં આંતરરાષ્ટ્રીય હિસાબી ધોરણ સમિતિ (International Accounting Standards Committee અથવા IASC) ની સ્થાપના કરવામાં આવી. 01-04-2001 થી ઇન્ટરનેશનલ એકાઉન્ટિંગ સ્ટાન્ડર્ડ્સ બોર્ડ (IASB) આંતરરાષ્ટ્રીય હિસાબી ધોરણો બનાવવાની જવાબદારી સ્વીકારી છે. ભારતમાં 21 એપ્રિલ, 1977ના રોજ ધી ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા [Institute of Chartered Accountants of India (ICAI)] દ્વારા હિસાબી ધોરણો તૈયાર કરવા માટે એકાઉન્ટિંગ સ્ટાન્ડર્ડ્સ બોર્ડ [Accounting Standards Board (ASB)]ની રચના કરવામાં આવી. ICAI દ્વારા ભારતીય ધોરણો બહાર પાડવામાં આવે છે. ASB દ્વારા વૈશ્વિક સ્તરે હિસાબી પ્રવિધિઓ એકરૂપ કરવાના હેતુથી આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય પ્રગટીકરણ ધોરણો (International Financial Reporting Standards અથવા IFRS) બહાર પાડવામાં આવે છે. ભારતમાં પણ હવે IFRS લાગુ પાડવાની તૈયારી ચાલુ છે અને ICAI દ્વારા IFRS અનુરૂપ ભારતીય હિસાબી ધોરણો બહાર પાડવાનું કાર્ય શરૂ થઈ ગયેલ છે.

2. હિસાબી ધોરણોનો અર્થ અને ખ્યાલ (Meaning and Concept of Accounting Standards)

હિસાબી ધોરણો હિસાબી વ્યવસાયની સંસ્થા (ICAI) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવતા લખેલા સમાન હિસાબી નિયમો અને માર્ગદર્શક વિધાનો છે જે નાણાકીય પત્રકો તૈયાર કરવા માટે તથા તેની રજૂઆત કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. હિસાબી ધોરણોમાં આપવામાં આવેલ નિયમો કે નીતિઓ કે માર્ગદર્શન સામાન્ય રીતે નાણાકીય પત્રકોમાં આપવામાં આવતી હિસાબી માહિતીની માપણી, મૂલ્યાંકન અને રજૂઆત અંગેના હોય છે. કોહલરના મત મુજબ હિસાબી ધોરણો એ રિવાજ, કાયદા અને વ્યવસાયી સંસ્થા દ્વારા હિસાબનીશ પર લાદવામાં આવતો નીતિવિષયક ધારો છે.

ભારતમાં મધ્યસ્થ સરકારે નેશનલ એડવાઈઝરી કમિટી ઓન એકાઉન્ટિંગ સ્ટાન્ડર્ડ્સ [National Advisory Committee on Accounting Standards (NACAS)] સાથે ચર્ચા કરીને તા. 16-02-2015ના રોજ તા. 01-04-2015થી અમલમાં આવે તે રીતે કંપનીઝ (હિસાબી ધોરણો) નિયમો, 2015 બહાર પાડેલ છે. આ નિયમો મુજબ તેમાં જણાવેલ કંપનીઓ અને તેના ઓડિટરોએ તેમાં જણાવેલ ભારતીય હિસાબી ધોરણો (Ind AS)નું પાલન અનુક્રમે નાણાકીય પત્રકો તૈયાર કરવામાં અને તેના ઓડિટ માટે કરવાનું છે.

હિસાબી વ્યવસાયની સંસ્થા (જેમ કે ICAI દ્વારા સ્થાપના કરવામાં આવેલ ASB) એવાં હિસાબી ક્ષેત્રો નક્કી કરે છે કે જેમાં વૈકલ્પિક અને જુદી જુદી નીતિઓ અનુસરવામાં આવતી હોય છે. પુખ્ત વિચારણાને અંતે કોઈ નક્કી થયેલ હિસાબી વિષયવસ્તુ ઉપર હિસાબી ધોરણનો કાચો મુસદ્દો રજૂ કરવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ સંબંધિત પક્ષકારો પાસેથી આવાં સૂચિત હિસાબી ધોરણો પર સૂચનો કે ટીકાઓ પણ મંગાવવામાં આવે છે. પછી સમગ્ર દૃષ્ટિએ તેનો વિચાર કરીને હિસાબી ધોરણ બહાર પાડવામાં આવે છે. શરૂઆતનાં વર્ષોમાં ઘણી વખત આવાં સૂચિત હિસાબી ધોરણોની એકમોને ઉપયોગ માટે ભલામણ કરવામાં આવે છે; પરંતુ ધીમે ધીમે થોડા સમય પછી તેને ફરજિયાતપણે લાગુ પાડવામાં આવે છે. આવા હિસાબી ધોરણો અમુક નક્કી કરેલ એકમોને જ લાગુ પડે અથવા બધા જ એકમોને લાગુ પડે તે રીતે જોગવાઈ થઈ શકે. હિસાબી ધોરણોમાં કોઈ પણ હિસાબી માવજત માટે જે વિવિધ વૈકલ્પિક પદ્ધતિઓ પ્રાપ્ય હોય તે પૈકી કઈ પદ્ધતિ અને કેટલી ચોક્કસ વિગતે પસંદ કરવા યોગ્ય છે અથવા કઈ પદ્ધતિ અપનાવવી તેની ભલામણ કરવામાં આવે છે. આમ છતાં હિસાબી ધોરણો જડ નથી, તે પરિવર્તનશીલ પણ છે. તે વિવિધ પ્રાપ્ય પદ્ધતિઓમાંથી વૈકલ્પિક પદ્ધતિ અપનાવવાની છૂટ પણ આપે છે. હિસાબી ધોરણો પ્રવર્તમાન ધંધાનું વાતાવરણ અને દેશના કાયદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને તૈયાર કરવામાં આવે છે. આથી જ્યારે ધંધાના વાતાવરણમાં કે કાયદામાં ફેરફાર કરવામાં આવે ત્યારે હિસાબી ધોરણોમાં પણ ફેરફાર કરવો જોઈએ. તેથી ઘણી વખત હિસાબી ધોરણોમાં જરૂરી ફેરફારો કરવામાં આવે છે. હિસાબી ધોરણ અને કાયદાની જોગવાઈ વચ્ચે તફાવત હોય તો કાયદાની જોગવાઈ લાગુ પડશે.

3. હિસાબી ધોરણોના ઉદ્દેશો અને ઉપયોગિતા (Objectives and Uses of Accounting Standards)

(1) હિસાબી ધોરણોની રચનાનો ઉદ્દેશ હિસાબી નીતિઓ અને પ્રવિધિઓમાં એકરૂપતા લાવવાનો તથા એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે છે કે તેમાં પારદર્શકતા, એકસૂત્રતા અને સરખામણી કરવાની યોગ્યતા રહે.

(2) જ્યાં વિવિધ પ્રાપ્ય નીતિઓ કે પદ્ધતિઓમાંથી વૈકલ્પિક પદ્ધતિઓ અપનાવી શકાય તેમ હોય ત્યાં તે અંગેના જરૂરી ઉલ્લેખ કરીને એકમોને તે પૈકી કોઈ એક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવાની છૂટ આપવાનો પણ હિસાબી ધોરણોનો ઉદ્દેશ છે.

(3) હિસાબી ધોરણોનો ઉદ્દેશ નાણાકીય પત્રકોના ઉપયોગકર્તાઓમાં નાણાકીય પત્રકોની વિશ્વસનીયતા વધારવાનો છે.

(4) હિસાબી ધોરણો નાણાકીય પત્રકો તૈયાર કરવા માટે તથા તેની રજૂઆત માટે જરૂરી નિયમો અને માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો આપે છે.

(5) જ્યારે નાણાકીય પત્રકો હિસાબી ધોરણની જોગવાઈઓ અનુસાર તૈયાર કરવામાં આવ્યા હોય અને ઓડિટર આ હિસાબી ધોરણોના પાલન અંગેનું પ્રમાણપત્ર આપે ત્યારે નાણાકીય પત્રકોની વિશ્વસનીયતા વધી જાય છે.

4. ICAI દ્વારા બહાર પાડેલાં હિસાબી ધોરણો

ધી ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા (ICAI) દ્વારા નીચેનાં હિસાબી ધોરણો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે :

ક્રમ	હિસાબી ધોરણ	શીર્ષક
1	Ind AS-1	Presentation of Financial Statements
2	Ind AS-2	Inventories
3	Ind AS-7	Statement of Cash Flows
4	Ind AS-8	Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors
5	Ind AS-10	Events After the Reporting Period
6	Ind AS-12	Income Taxes
7	Ind AS-16	Property, Plant and Equipment
8	Ind AS-17	Leases
9	Ind AS-19	Employee Benefits
10	Ind AS-20	Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance
11	Ind AS-21	The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates
12	Ind AS-23	Borrowing Costs
13	Ind AS-24	Related Party Disclosures
14	Ind AS-27	Separate Financial Statements
15	Ind AS-28	Investments in Associates and Joint Ventures
16	Ind AS-29	Financial Reporting in Hyperinflationary Economies
17	Ind AS-32	Financial Instruments : Presentation
18	Ind AS-33	Earnings Per Share
19	Ind AS-34	Interim Financial Reporting
20	Ind AS-36	Impairment of Assets
21	Ind AS-37	Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets
22	Ind AS-38	Intangible Assets
23	Ind AS-40	Investment Property
24	Ind AS-41	Agriculture
25	Ind AS-101	First-time Adoption of Indian Accounting Standards
26	Ind AS-102	Share-based Payment
27	Ind AS-103	Business Combinations
28	Ind AS-104	Insurance Contracts
29	Ind AS-105	Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations
30	Ind AS-106	Exploration for and Evaluation of Mineral Resources
31	Ind AS-107	Financial Instruments : Disclosures
32	Ind AS-108	Operating Segments
33	Ind AS-109	Financial Instruments
34	Ind AS-110	Consolidated Financial Statements
35	Ind AS-111	Joint Arrangements
36	Ind AS-112	Disclosure of Interests in Other Entities
37	Ind AS-113	Fair Value Measurement
38	Ind AS-114	Regulatory Deferral Accounts
39	Ind AS-115	Revenue from Contracts with Customers

1. હિસાબી ધોરણો અંગે ટૂંક નોંધ લખો.
2. હિસાબી ધોરણોનો અર્થ જણાવી તેનો ખ્યાલ સમજાવો.
3. હિસાબી ધોરણોના ઉદ્દેશો અને ઉપયોગિતા જણાવો.
4. ખૂબ ટૂંકા પ્રશ્નો :
  - (1) આંતરરાષ્ટ્રીય હિસાબી ધોરણ સમિતિ (International Accounting Standards Committee)ની રચના કઈ સાલમાં કરવામાં આવી હતી ?
  - (2) ICAI દ્વારા ASBની સ્થાપના કયા વર્ષમાં કરવામાં આવી હતી ?
  - (3) શા માટે ASBની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી ?

